

УДК 374.7(4)

© Боярська-Хоменко А.В., 2017 р.

<http://orcid.org/0000-0002-1818-3074>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1115430>

А. В. Боярська-Хоменко

ЗНАЧЕННЯ ГАМБУРЗЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ДЛЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Гамбурзька декларація освіти дорослих була прийнята у 1997 р. та заклала основу для створення єдиного освітнього простору у сфері організації освіти дорослого населення. Основні положення декларації активно пропагували співробітництво державних органів управління, профспілок, неурядових та громадських організацій, етнічних груп з метою створення можливостей для навчання впродовж усього життя. Гамбурзька декларація справила позитивний вплив на становлення та реформування нормативно-законодавчої бази освіти дорослих у країнах Центральної та Східної Європи. Законодавчі зміни відбувались в двох напрямках: внесення змін до раніше прийнятих і ратифікованих законодавчих актів і перегляд політики розвитку системи освіти дорослих (Німеччина); прийняття нових законодавчих актів (Угорщина, Литва, Естонія, Словаччина, Словенія) і розробка рекомендацій і стратегічних програмних документів на наднаціональному рівні. Педагогами та науковцями багатьох країн було переосмислено підходи до освіти дорослих, університети почали впроваджувати до своїх навчальних програм курси додаткової професійної освіти. Гамбурзька декларація сприяла і переосмисленню ролі та завдань вчителя: викладач, який навчає дорослих, є не тільки джерелом знань, але і творцем зв'язків і ціннісних установок, його завдання полягає у розвитку у дорослих людей критичного і творчого мислення, вміння аналізувати, підприємливості, командної роботи і вміння висловлювати свої думки в усній та письмовій формі.

Ключові слова: *освіта дорослих, інклюзивна освіта, безперервна освіта, формальне навчання, неформальне навчання, концепція навчання впродовж життя.*

Боярская-Хоменко А. В. Значение Гамбургской декларации образования взрослых для стран центральной и восточной европы. *Гамбургская декларация образования взрослых была принята в 1997 году. И заложила основу для создания единого образовательного пространства в сфере организации образования взрослого населения. Основные положения декларации активно пропагандировали сотрудничество государственных органов управления, профсоюзов, неправительственных и общественных организаций, этнических групп с целью создания возможностей для обучения в течение всей жизни. Гамбургская декларация оказала положительное влияние*

на становление и реформирование нормативно-законодательной базы образования взрослых в странах Центральной и Восточной Европы. Законодательные изменения происходили в двух направлениях: внесение изменений в ранее принятые и ратифицированные законодательные акты и пересмотр политики развития системы образования взрослых (Германия); принятие новых законодательных актов (Венгрия, Литва, Эстония, Словакия, Словения) и разработка рекомендаций и стратегических программных документов на наднациональном уровне. Педагогами и учеными многих стран было переосмыслено подходы к образованию взрослых, университеты начали внедрять в свои учебные программы курсы дополнительного профессионального образования. Гамбургская декларация способствовала и переосмыслению роли и задач учителя: преподаватель, обучающий взрослых, является не только источником знаний, но и создателем связей и ценностных установок, его задача состоит в развитии у взрослых людей критического и творческого мышления, умение анализировать, предприимчивости, командной работы и умение выражать свои мысли в устной и письменной форме.

Ключевые слова: образование взрослых, инклюзивное образование, непрерывное образование, формальное обучение, неформальное обучение, концепция обучения в течение жизни.

Boiarska-Khomenko A.V. Importance of the Hamburg declaration on adult learning for Central and Eastern Europe. *The Hamburg Declaration on Adult Learning was adopted in 1997 and laid the groundwork for the creation of the national educational standard in the field of adult learning organization. The conceptual issues of the declaration actively promoted the cooperation of state authorities, trade unions, non-governmental and civic organizations, ethnic groups in order to create lifelong learning opportunities. The Hamburg Declaration has had a positive impact on the formation and reformation of the normative and legislative framework for adult learning in Central and Eastern European countries. Legislative change has taken place in two directions: the introduction of amendments to previously adopted and ratified legislative acts and the revision of the policy of the adult learning system development (Germany); the adoption of new legislative acts (Hungary, Lithuania, Estonia, Slovakia, Slovenia) and the development of recommendations and strategic program documents at the supranational level. Educators and scholars from many countries have reconsidered approaches to adult learning; universities have started implementing additional vocational education courses into their curricula. The Hamburg Declaration also has contributed to reconsidering a teacher's role and tasks: a teacher who teaches adults is not only a source of knowledge but also the creator of relationships and value systems, whose purpose is the development of adults' critical and creative thinking, their skills to analyze, entrepreneurship, teamwork and the ability to express their thoughts orally and in writing.*

***Keywords:** adult learning, inclusive education, lifelong learning, formal education, non-formal learning, lifelong learning concept.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Загальновідомо, що процеси глобалізації у сфері освіти, розширення кордонів Європейського Союзу, прогресивна міграційна та інтеграційна політика європейських країн дали потужний поштовх для розвитку вищої освіти. Зважаючи на це, закономірним є зумовлена потреба в отриманні та удосконаленні освіти дорослим населенням країн Європи з метою набуття можливості займати гідне місце в суспільстві.

Глобалізаційні процеси початку ХХІ століття характеризуються не тільки розширенням можливостей, але й викликами для соціальних, економічних, політичних трансформацій цивілізації, що детермінують розвиток економіки знань із новими вимогами до ринку праці й форм організації життєдіяльності суспільства.

Освіта дорослих є рушійною силою у взаємодії трьох компонентів сталого розвитку (економічного, соціального і екологічного) і сприяє досягненню цілей ООН в рамках Програми 2030 рік. Система освіти дорослих має значний вплив на успішність досягнення цілей Лісабонської концепції для сталого, розумного та інклюзивного зростання. До того ж освіта дорослих сприяє підвищенню рівня зайнятості, прискорює економічне зростання, а також сприяє створенню єдиного цифрового ринку. Підтримуючи принципи сталого розвитку, освіта дорослих сприяє зміцненню європейських цінностей, а також єдиного ринку, наприклад, надаючи навички для вільного переміщення робочої сили.

Виходячи з цього, актуальним постає питання вивчення особливостей організації освіти дорослих у країнах Східної Європи, нормативно-правової бази та наукового підґрунтя її реалізації. У цьому аспекті вартою уваги є Гамбурзька конференція (1997 р.), у рамках якої було прийнято Декларацію про

освіту дорослих, котра фактично поклала початок нормативно-правовому врегулюванню та теоретико-методичному забезпеченню питань освіти дорослих у країнах Європи.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Варто зазначити, що загальним положенням освіти дорослих присвятили свої праці Т. Андрющенко, С. Архипова, С. Болтівець, С. Гончаренко, Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Муқан, Н. Ничкало, І. Носаченко, О. Отич, Л. Пуховська, О. Сергєєва, С. Сисоєва, Л. Сігасва, А. Старєва, О. Титаренко. Серед зарубіжних науковців проблему навчання дорослих досліджували С. Вершловський, С. Змейов, Є. Огарьов, В. Онушкін, В. Подобєд, а також П. де Броукер (P. de Broucker), П. Джарвіс (P. Jarvis), Д. Кідд (J. Kidd), К. Кросс (K. Cross), Дж. Майлс (J. Myles), К. Маєрс (K. Myers), К. Рубенсон (K. Rubenson), Дж. Хекман (J. Heckman)

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У педагогічній літературі на сьогодні залишився недостатньо висвітленим вплив результатів Гамбурзької конференції на становлення і розвиток нормативно-правової бази освіти дорослих у країнах Центральної та Східної Європи. Виходячи з цього, детального вивчення потребують питання щодо втілення в життя основних положень Гамбурзької декларації освіти дорослих.

Мета статті – проаналізувати роль та значення Гамбурзької декларації для розвитку теорії, практики та нормативно-законодавчої бази щодо реалізації ідей освіти дорослих у країнах Центральної та Східної Європи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як свідчать науково-педагогічні джерела, в кінці ХХ ст. освіта дорослих почала займати особливе місце у країнах Європи, що спричинене бурхливим розвитком науки, техніки, економіки. Серед дорослого населення країн Східної Європи зросла частка тих, хто прагнув удосконалити та поглибити рівень освіти.

Важливим поштовхом для інтенсивного розвитку освіти дорослих стало визнання того, що освіта дорослих включає весь комплекс поступальних

процесів формального чи іншого навчання, за допомогою яких люди, які є з точки зору суспільства, до якого вони належать, дорослими, розвивають свої здібності, збагачують свої знання і удосконалюють технічні та професійні кваліфікації або ж застосовують їх у новому напрямі для задоволення своїх потреб і потреб свого суспільства. Навчання дорослих охоплює як формальну, так і безперервну освіту, неформальне навчання і весь спектр неофіційного та інформального навчання, що існує в полікультурному навчальному середовищі, в якому визнаються підходи, засновані на теорії і практиці [2].

Разом із цим варто зазначити, що представники урядів і організацій, які брали участь у Гамбурзькій конференції освіти дорослих, прийняли рішення спільно вивчати потенціал і перспективи розвитку навчання дорослих у рамках широкого і динамічного підходу до навчання протягом усього життя. Таким чином, це положення заклало основу для створення єдиного освітнього простору не лише у межах середньої та вищої шкіл, а і у сфері організації освіти дорослих.

На шляху створення єдиного освітнього простору уряди й керівництво держав Східної та Центральної Європи відіграли важливу роль у забезпеченні права на освіту для всіх, а також визначенні основних напрямів освітньої політики. Декларацією було визначено, що всі країни-учасниці повинні забезпечити взаємодію різних секторів освіти (державного, приватного, громадського), надавати послуги в галузі освіти дорослих, консультувати, фінансувати, спостерігати за діяльністю в цій галузі і проводити оцінку [2]. Гамбурзька декларація також пропагувала співробітництво різних державних органів управління, профспілок, неурядових та громадських організацій, а також груп, що представляють корінне населення, на яких лежить відповідальність за взаємодію і створення можливостей для навчання протягом усього життя, забезпечуючи при цьому офіційне визнання досягнутого освітнього рівня.

Завдяки прийняттю зазначених вище положень, у країнах Центральної та Східної Європи почався активний процес створення ефективних мереж у рамках формальних і неформальних систем, а також нововведень і застосування більш творчого і гнучкого підходу до освіти дорослих. Педагогами та науковцями було переосмислено підходи до освіти дорослих у рамках концепції навчання протягом усього життя. Так, під впливом ідей Гамбурзької конференції, у Швейцарії відбувся національний фестиваль року неперервного навчання «Життя – це освіта», наукова конференція в Болгарії «Навчання упродовж всього життя» (2002 р.). У конференції брали участь двісті делегатів із Європи, Північної Америки та Центральної Азії. Учасники конференції представляли міністерства й відомства, парламенти, урядові та міжвідомчі установи, неурядові організації, наукове співтовариство та практиків, що працюють у галузі освіти дорослих [5].

Окремої уваги заслуговує позитивний вплив засобів масової інформації, які висвітлювали як самі положення Гамбурзької декларації, так і дії урядів країн щодо її реалізації. Засоби масової інформації почали активно поширювати ідею освіченості дорослих та інформування на місцевому рівні про заходи щодо реалізації основних положень декларації.

Таким чином, Гамбурзька декларація мала позитивний вплив на різні аспекти організації освіти дорослих у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема на становлення та реформування нормативно-законодавчої бази. Так, у 1999 році у Німеччині було модернізовано Закон про професійну освіту, унаслідок чого покращились умови для додаткової професійної підготовки дорослих. Окрім цього було спрощено процедуру складання вступних іспитів при торгово-промислових та ремісничих палатах, з'явилась можливість співробітництва різних підприємств та професійних навчальних закладів з метою організації професійної перепідготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників. Загальною метою реформування стало забезпечення місць для навчання дорослого населення [4].

Варто зазначити, що університети Чехії почали впроваджувати до своїх навчальних програм курси додаткової професійної освіти. Зокрема, – це Карловий університет, Народний університет Яна Гауса, Євразійський Союз Академічного та Міжнародного Співробітництва, Брененський технічний університет, Університет сільського та лісового господарства імені Менделя [3].

Установлено, що в Естонії стратегія безперервного навчання стала одним із пріоритетів державної політики, що дало новий вектор розвитку всієї сфери освіти і стало фундаментом для формування під неї відповідної бюджетної бази. На початку XXI століття Естонія почала активну розробку нормативно-правової бази у галузі освіти дорослих. Так, було створено спеціальні навчальні програми, що носять прикладний характер і спрямовані на втілення в життя необхідних змін.

Цілі і засоби стратегії навчання впродовж життя підтримують рішення задач, пов'язаних з галуззю освіти, зафіксованих у програмі конкурентоспроможності «Естонія 2020», державною стратегією сталого розвитку Естонії «Стійка Естонія 21», а також основами політики безпеки Естонії. Дана стратегія є стратегією варіантів вибору, що розглядає лише ключові проблеми, пов'язані з функціонуванням системи безперервного навчання, подолання яких має вирішальне значення для суспільства і впливає на досягнення багатьох цілей.

Міжнародні дослідження показали, що якість освіти дорослих в Естонії стала конкурентоспроможною в міжнародному масштабі. У порівнянні з молоддю, що живе в країнах розвиненої економіки, знання і вміння естонської молоді з середньою освітою перевищують середній рівень, а молоді з вищою освітою – знаходяться на середньому рівні [1].

Зауважимо, що Гамбурзька декларація сприяла і переосмисленню ролі та завдань вчителя в Естонії. Так, естонські дослідники вважають, що викладач, який навчає дорослих, в XXI столітті є не тільки джерелом знань, а виступає і

творцем зв'язків і ціннісних установок. Його завдання полягає у розвитку у дорослих людей критичного і творчого мислення, вміння аналізувати, підприємливості, командної роботи і вміння висловлювати свої думки в усній та письмовій формі. Роль викладача полягає в підтримці дорослих учнів, які самостійно керують своїм навчанням, які також самостійно справляються зі змінами в середовищі і беруть на себе відповідальність за власний розвиток і варіанти вибору в навчанні. Мета полягає у впровадженні такого розуміння навчання, яке підтримувало б особистий і соціальний розвиток кожної дорослої людини, розвивало вміння вчитися.

У цілому Гамбурзька декларація сприяла корекції нормативно-правової бази більшості європейських країн у сфері освіти дорослих. Як показало проведене дослідження, законодавчі зміни відбувались у двох напрямках: внесення змін до раніше прийнятих і ратифікованих законодавчих актів і перегляд політики розвитку системи освіти дорослих (Німеччина); прийняття нових законодавчих актів (Угорщина, Литва, Естонія, Словаччина, Словенія) і розробка рекомендацій і стратегічних програмних документів на наднаціональному рівні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Гамбурзька декларація освіти дорослих дала новий поштовх у розвитку теорії та практики реалізації ідей освіти дорослих та інклюзивної освіти. Сприяла переосмисленню підходів до методик організації навчання дорослих у країнах Центральної та Східної Європи. Гамбурзька декларація сформулювала рекомендації урядам європейських країн уважати освіту дорослих пріоритетним напрямом державної політики. Разом з тим дала поштовх і удосконаленню нормативно-правової бази, створенню нових концепцій та стратегій розвитку освіти дорослих у різних європейських країнах.

Перспективою подальших досліджень є аналіз міжнародних концепцій та документів із питань безперервної освіти та освіти дорослих, нормативних актів

країн Центральної та Східної Європи щодо реалізації освітніх програм для дорослого населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. PISA 2006 Science Competencies for Tomorrow's World. Електронний ресурс. URL: <http://www.oecd.org/edu/school/programmeforinternationalstudentassessmentpisa/pisa2006results.htm> (Дата звернення 12.09.2017)
2. The Hamburg declaration. The agenda for the future. Hamburg., 1997. 30 р.
3. Котлярова И.О. Опыт Чехии в реализации дополнительного профессионального образования управленческих и технических кадров в сфере энергосбережения // Вестник ЮУрГУ. Серия «Образование. Педагогические науки». 2014. Т.6. № 4
4. Марчук Е.В. Современные тенденции развития начального профессионального образования в Германии // Весн. Томского гос. пед. ун-та. 2007. Вып. 7. С. 144 – 145
5. Сігаєва Л. Міжнародне співробітництво у сфері освіти дорослих // Порівняльна професійна педагогіка. 2012. Вип. 1. С. 14 – 23